

műhely

2022

Tábor Béla, Surányi László, Fittler Áron és Josef Fulka (Albert Sándor fordításában) tanulmányai; **Tábor Ádám, Halmai Tamás, Gál Ferenc, Oláh András, Werner Nikolett, Biernaczky Szilárd, Ádám Tamás, Taizs Gergő, Gulisio Tímea** versei; **Dobosi Bea, Kirilla Teréz, Lokodi Imre** prózája; A tehetséggondozó műhelyben: **Csiby Édua Boglárka**; kritikák Tolnai Ottó (**Kovács Krisztina**), Schein Gábor (**Geszthelyi Hermina**), Richard Shusterman (**Krémer Sándor**), Tóth Krisztina (**Juhász Attila**) köteteiről; **Kollár Dalma Eszter** írása Sipos Boglárka műveiről; **Sipos Boglárka** grafikái

Kulturális folyóirat
Megjelenik kéthavonta
2022. XLV. évfolyam, 1. szám

Kiadja:
a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit
Korlátolt Felelősségű Társaság.

A kiadásért felel:
Horváth Nóra ügyvezető.

Szerkesztőség:
9022 Győr, Rákóczi u. 1.
Levélcíme: 9002 Győr, Pf. 45.
Tel.: 96/326-845
E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu
Honlap: www.gyorimuhely.hu
Facebook:
<https://hu-hu.facebook.com/muhely.folyoirat/>

Főszerkesztő:
HORVÁTH NÓRA

Szerkesztők:
TAKÁCS NÁNDOR
(vers és próza)

HORVÁTH-MÁRJÁNOVICS DIÁNA
(kritika)

KURCSIS LÁSZLÓ
(kiadványszerkesztő grafikus)

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

Korrektor:
CSISZÁR LÁSZLÓ

Tördelés:
VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés:
PALATIA Nyomda és Kiadó Kft., Győr
Felelős nyomdavezető:
Radek József ügyvezető igazgató

A Műhelyt Budapesten és vidéken
terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és
a Könyvtárellátó Kht.
Előfizetésben terjeszti
a Magyar Posta Zrt.
Üzleti Ügyfelek Üzletág, Központi
Előfizetési és Ármenedzsment
Csoport, 1900 Budapest.

Előfizethető az ország bármely
postáján, a hírlapot kézbesítőknél,
valamint e-mailen:
hirlapelofizetes@posta.hu.

A befizetéseknél kérjük minden
esetben feltüntetni:
Műhely c. folyóirat.
Előfizetési díj 2022. évre: 4560 Ft
Folyóiratunk megrendelhető
a szerkesztőség címén is!

Index: 25975 HU ISSN0138-922 X.

Köszönet Sipos Boglárka grafikaiért!

Az új címfórmát, logót
és a hozzájuk kapcsolódó
animációt (www.gyorimuhely.hu)
Farkas Gergő Tamás tervezte.

„Létfrigiditás” és „léterósz” (7.) – Tábor Béla *Művészet és szimbólum* című tanulmányában olyan fogalmakat vezet olvasói elé, melyek jelen formájukban a köznyelvben talán ismeretlenek, izgalmas tartalmukat megélni és jelentésüket kibontani azonban egyaránt légzásgátló tevékenységek lehetnek. Erósz nélkül valóban semmivé lesz a kreatív erő, nem véletlen, hogy a 20–21. század fordulóján egyre több szakirodalom foglalkozik például a humán Erósz (human Eros) kifejezéssel. Így válik az isteni (platóni) Erósz világi, de mégis nélkülözhetetlen erővé. E kis elkanyarodó eszmefuttatás után visszatérnék Tábor írásához, akinél pontosabban nem sokan sommázták a művészlét egyik legfőbb problémáját: „A kérdés mindig az, mennyire tudott a művész kilépni önmagából – önmaga felé!” (12.) – írja. Hogyan is születhetne meg a műalkotás, ha nem a művész önmagából való kilépésével, de mivé is válna a saját világa, ha a létrehozott műalkotás nem önmagát adná vissza, nem valami sűrített, lényegi esszenciát, amit talán csak a művészt igazán közelről ismerők tudnak felfejteni, de ettől még megtestesíti a csodát. Alexander Nehamas az „életművészetének filozófusai”-nál látja a létmeghatározó kettősséget, mikor azt írja, hogy ők gyakran kettős szerepet játszanak: az írásaikban létrehozott szereplők és azon írások szerzői, melyben személyiségük egzisztál. E kettősségek nem hordoznak feloldhatatlan ellentmondásokat, viszont komoly intellektuális kihívást jelenthetnek számunkra. Úgy érzem e különös művészi egzisztálás szerzőink mindegyikére igaz, minden szenvedélyes alkotó önmagából építkezve örvendeztetni meg munkáival a közönségét. Örülnék, ha olvasóink ennek tudatában közelítenének a következő oldalakon található művekhez, s gyűjtenének olyan olvasói élményeket, melyek további kutakodásra ösztönöznek az adott szerző életművében.

Igazi kuriózumnak számít jelen lapszámunkban a jelek és szimbólumok világához kapcsolódóan Josef Fulka cseh filozófus tanulmánya is, a jelnyelv filozófiájában elfoglalt pozíciójáról. Az izgalmas írást Albert Sándor kitűnő fordításában olvashatjuk.

2022-es számainkban egy új rovattal jelentkezünk, mely a Tehetséggondozó Műhely nevet kapta. Takács Nándor szerkesztő kollégám mentorálásával egy évben több alkalommal is olyan fiatal szerzőket mutatunk be Önöknek, akik ígéretes írásokkal keresték meg szerkesztőségünket, de úgy döntöttünk, hogy szükséges még egy kis közös munka, hogy érett alkotásokkal léphessenek Önök elé. Elsőként Csiby Édua Boglárka mutatkozik be, négy versével.

Reményekkel telve várjuk és köszöntjük a tavaszt, az új évet, mely reméljük, könnyebb és szebb lesz, mint a mögöttünk lévő hónapok! Üdítő olvasást kívánunk mindenkinek!

Horváth Nóra
főszerkesztő

Tartalom

SIPOS BOGLÁRKA:	Munkákról.....	5
KOLLÁR DALMA ESZTER:	Sipos Boglárka műveiről.....	6
•		
TÁBOR BÉLA:	Művészet és szimbólum.....	7
SURÁNYI LÁSZLÓ:	A rejtett dimenziót megjeleníteni – Elmélet és művészet Tábor Béla <i>Művészet és szimbólum</i> című szövegében.....	15
JOSEF FULKA:	A siketség és a jelnyelv a filozófia történetében: néhány megjegyzés.....	21
TÁBOR ÁDÁM:	Két fa.....	27
	Kertfelejtés.....	27
	Át a drótkerítésen.....	27
HALMAI TAMÁS:	Ariadné.....	28
	Orpheuszi.....	28
GÁL FERENC:	Járó föld.....	29
OLÁH ANDRÁS:	pazarlásaink.....	30
	csúszásban.....	30
	évek múlva.....	31
•		
TEHETSÉGGONDOZÓ MŰHELY		
CSIBY ÉDUA BOGLÁRKA:	Sietős.....	32
	Párszor.....	32
	Lerakódás.....	33
	Hajlásban.....	33
•		
FITTLER ÁRON:	Isteni és emberi világ határán – A Fudzsi-hegy a 8–12. századi japán költészetben.....	34
WERNER NIKOLETT:	Herikai dilemma.....	43
	Herka döntött.....	43
	Herka Palócföldön forgat.....	44
	Poszt-magány.....	44
BIERNACZKY SZIÁRD:	Szerenáda Afrikából.....	45
DOBOSI BEA:	Tilosban.....	50

ÁDÁM TAMÁS:	Hegyi beszéd a mintaképről.....	52
	Hegyi beszéd a vágyról.....	52
KIRILLA TERÉZ:	...és vergődtek éjről éjre.....	53
TAIZS GERGŐ:	A cethal, a fekete lyuk és a kozmikus kétség.....	57
	Entrópia.....	57
	Wallace Hartley álma.....	58
GULISIO TÍMEA:	Hús.....	59
	Szégyen.....	59
	Staféta.....	60
LOKODI IMRE:	Meddő rozsnok.....	61
•		
KOVÁCS KRISZTINA:	Szelídített nomádok (Tolnai Ottó: <i>Szeméremékszerek 2.</i> <i>Az úr pantallója. Kávészások Czipriánnal</i>).....	65
GESZTELYI HERMINA:	Rinomorphoses (Schein Gábor: <i>Ó, Rinocérosz</i>).....	67
KRÉMER SÁNDOR:	„Ars Erotica és Scientia Sexualis (Richard Shusterman: <i>Ars Erotica: Sex and Somaesthetics in the Classical Arts of Love</i>).....	69
JUHÁSZ ATTILA:	Völgymenet, mélymenet (Tóth Krisztina: <i>Bálnadal</i>).....	72

Szelídített nomádok

(Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek 2. Az úr pantallója. Kávészások Czipriánna*)**Kovács Krisztina:**

kritikus, irodalomtörténész. 1976-ban született Békéscsabán. A Szegedi Tudományegyetem magyar-történelem-régészet szakán végzett. Szegeden él, a Magyar Irodalmi Tanszék munkatársa. Kutatási területe: a *Nyugat* prózája, térpoétikai szempontok a klasszikus irodalmi modernségben.

Hartyándi Jenő és Villányi László 2001-es portréfilmjében, *A flamingó térdében* az egész életükben a tenger festő dalmát piktorok léteztől búcsúzó dokumentári ténykedése és a saját lírikusi pályája befejezése közötti párhuzamon elmélkedő Tolnai Ottó így mesél: „A tengerparton olykor rezgő kezű, agg festőkre bukkan az ember. [...] Így szeretném én is befejezni költői pályámat. A tengerről, a sirályok fehérre fosott szikláiról verselve valamelyik dalmát faluban, ahol nem értik a nyelvemet, ám én értem az ő nyelvüket. És az igazság az, hogy ők is sejtenek valamit a mi királyainkról, amelyek az ő királyaik is voltak.”¹

A most nyolcvanegy éves Tolnai brutális mennyiségű életművének szakirodalmi és kritikai recepciója is könyvtárnyi. Az alkotó munkakedve töretlen, sem költői, sem egész pályájával kapcsolatban nem merül fel a befejezés gondolata. Archiválás, gyűjtemény: egy fiktív és egyben imaginárius, soha be nem fejezhető, ám nagy elszárással és anyaggyűjtéssel elővezetett *enciklopédia* (az *Új Tolnai Világlexikon*) egyre gyarapodó terminusai. Ezeket a kulcsszavakat rendre lajstromozza is mindenki, aki bármit próbál kezdeni az életművel:

A leggyakoribb szócikkeket mind ismerhetjük:

– Egy hétköznapi, ám eredeti funkciójuktól megfosztott, szakralizáló aktusokkal kisajátított tárgyakkal összerakott *múzeum*.

– Egy gyerekkortól épített *Homokvár*, amely az emberi civilizáció korai, őskori megtelepedési formája, az irodalmi metaforaképzésre is legalkalmasabb jelenség, a tell telep egymásra épült rétegsorainak képzetét idézi. Ez a korai városzerkezeti forma, az egymást követő korszakok hulladékából, egy szemétteléből kirajzolódó stratigráfiai egység. A tell végül olyan genealogikus sort ad ki, mely az egymásra épülő kultúrák folytonosságát ünnepli. Ez a gondolat és domborzati forma bukkan fel újra és újra, sajátta tett geomorfológiai jelenséggént Tolnai szövegeiben is.

– A *haza*, a határmenti, bácskai táj korábbi belakói, köztük Csáth vagy Kosztolányi alteregók iránti rajongása, amely a Tolnai-életmű mániákus *infaustus*-keresésében csúcspontja.

– A *gyóktörzs*, a növények el nem ágazó, földalatti módosult szára, az ebből némi metamorfózissal filozófiai fogalommal váló, többszörös bejáratú *rizóma*, a vele párhuzamba állítható, a mellérendelő kapcsolódások logikáját idéző *kariolforma*.

– A geológiai, geomorfológiai egységekből, mesterséges tereptárgyakkal vagy ezek szimbiotikus összekapcsolódásából létrejövő, szimbolikus működésekre alkalmassá tett artefaktumok, objektumok: a folyó *deltája*, a két folyóvizet összekötő *csatorna*, a tenger faunája (*kagyló*, *csiga*) és paleontológiája (*fossziliák*, *ammonitok*) a *lőszfal*, a *határ*, a *kerítés*.

– Hogy ne is beszéljünk a brit (*David Hockney*) és nyugat-európai (de azért köztes-európai gyökerű: *Balthus*) vagy éppen délszláv (*Bojan Bem*) és vajdasági (*Maurits Ferenc*) képzőművészet e prózát benépesítő alakjai ikonikus produktumainak vizuális zuhatagáról.

Sorolhatjuk és sorolta is ezeket a tételeket a kritika az életművet semmiképpen sem megújító, nem is revelatív, de korrektil összerakott *Szeméremékszerek 1. A két steril pohár. Regény Misu és társai avagy az iratmegőrzők sorrendje* kapcsán. És „felmondhatnám” most én is, hiszen már meg is tettem, a *Szeméremékszerek 2.* ismertetésének nekikezdve. Az igazság azonban az, hogy mindez csak menekülés, elkerülés lenne, ahogy a *Szeméremékszerek* második részének eddigi recepciója is némiképpen menekülő és elkerülő lett. Elsősorban leíró, se nem méltató, se nem kritizáló, inkább deskriptív, elemző. És el lehet tünődni azon, miért is ilyen? Mert a halmozás, a fokozás, az enciklopédikuság, a kétségtelenül széles körű műveltség manifesztálódása, mint egy szerzői oeuvre mesterjegye, már önmagában hitelesíti, egy bizonyos, változathatatlannak tetsző szintre emeli a produktum esztétikai minőségét? Vagy, mert egy nagy formátumú, de éppen termékenysége okán sem egyenletes életmű esetében nem ildomos felhozunk a koncepciótlanság, vagy a szétesés, a sikerületlenség lehetőségét?

Egyet lehet érteni Bencsik Orsolya korábbi összegzésével: „Tolnait (a zsigeri tapasztalaton, a gyermeki rácsodálkozáson, lelki összerendülésen és a szépség kihallásának örömein túl azért) valóban elég nehéz olvasni.”² Ezt a „nem könnyű” munkát pedig azért végzi el az olvasó, hogy amíg átküzdí magát az intertextusok, ekphrasziszok, trompe l’oeil-ök tengerén, vagy követi a hétköznapiak álcázott, semmittevőnek tetsző bibelődéseket regélő anekdoták, „szökésvonalait”, végül több legyen a gyönyörködtető leírás. Olvassuk Tolnait, mert várjuk, hogy érkezzen és velünk maradjon a számtalan, szövegbe ékelt, tökéletesen sűrítő mise en abyme, amiből az a bizonyos, Mészöly Miklós által annyiszor emlegetett „közéret” megteremtődik. Lapozzuk, jegyzeteljük, kutatjuk, hogy ez az atmoszféra sokáig elkísérjen. A *Szeméremékszerek* első részében az a bizonyos afgán gyeplabdacsapat, minden gyarmatosítók világképének essenciája, a vajdasági kentaurlet gyönyörű párhuzama, a falusi párbeszédbe ágyazott „koloniális” pillantások, a szituáció és a beágyazottság mikéntjének szelíd iróniájával átszött anekdotikus képe még bizonyos ilyen kimunkált motívum volt. Igaz ez akkor is, ha a benne, jelesül az ötletben és a szituációban rejlő számtalan lehetőséget az a kötet sem aknázza ki maradéktalanul. A folytatás viszont széteső, sokszor erőtlen textúra, amely sajnos hiába építkezik a már megszokott, bejáratott és végtelen számú kombinatorikai variációval és működteti ezek felmutatásával a

1 HARTYÁNDI Jenő és VILLÁNYI László. *A flamingó térdé*. Játékidő: 45 perc, Gyártó: Mediawave Alapítvány. <http://mediawavearchivum.hu/index.php?modul=filmek&kod=453&kezd=15&kat=1063&nyelv=hun> (a letöltés ideje: 2021. 12. 05.).

2 BENCSIK Orsolya 2017. Ne félj a rizómától! Tolnai Ottó: *Nem könnyű. Versek 2001–2017*. In: *Jelenkor*, 5. 635–637, 635.

megszokott és otthonos fordulatokat kitermelő „gépezetet”. Az összkép hullámzó és nyugtalanító tapasztalata nem elsősorban esztétikai szempontból felkavaró élmény.

A *Szeméremékszerek*ben „bebörtönzött”, némi pszichiátriai utógondozásra „ítélt”, a folytatásban egy kávézó rögzített terében új alteregójával beszélgetéseket folytató protagonistáé valóban Krúdy, Nagy Lajos vagy a Deczki Sarolta e könyvről írt kritikájában idézett Claudio Magris kávéházi elbeszélőinek utóda³ De kiábrándultabb, cinikusabb leszármazottja, akivel sokszor nem jó együtt menni, akinek a gondolataiban most nem jó értelemben lehet elveszni. Persze érthető és világos is lehet a koncepció: nem nosztalgikus már, keserű a valóság, semmiképpen sem ideologikus, hanem kiábrándult a hangnem. A kulturális idegenség, a hagyománytalanság, a legújabbkori népvándorlás kirekesztett, sehova se tartozó csavargói felé fordulás inkább személytelen és szentviten hangon elbeszélte történetek sora. Most is elszánt, kéréllhetetlenül szorgalmas adomázó, mániákusan a részletekben elvesző, a határon levést sok oldalról megközelítő, érzésem szerint sokszor mégis céltalan, igazi súly nélküli ez a narrátor.

És persze az sem feltétlenül igaz, hogy nem fogalmazódik meg kritika az új vállalkozással kapcsolatban. Főrköli Gábor bírálatában mindenekelőtt a szöveg zárata, az aktuális infaustusnak választott Cziprián temetése előtti élményekről ez olvasható: „A megelőző oldalak nem nyújtanak ilyen egyenletes teljesítményt, noha ezeket is mesterien átszövik Tolnai jellegzetes motívumai.”⁴ Fekete J. József is kétségeinek ad hangot, amikor ezt írja: „A narrátor szerint úgy mesélgettek egymásnak, mint az ezeregyéjszakában (sic!)...”, „A Czipriánnal folytatott asztali beszélgetések nem mindig voltak olyan gördülékenyek, mint Az Ezeregyéjszaka meséiben...”⁵

A *Szeméremékszerek* eddigi darabjai kétségkívül a jelenkori népmozgások keserű tapasztalatait hozzák párhuzamba az életmű eddigi darabjaiban körüljárt kentaurléttel. A kelet-közép-európai birodalmak és széthullásuk, korábban az otthonosságot jelentő, elvesztett, de mindig visszavágyott domborzati formák, tájak bukkanak fel Cziprián és T. Olivér adomáiban. Mindez, világunk keserű változása, az immár permanens civilizációs válság, a konglomerátumok most már állandósuló széthullásának képzelete jót is tehetne, fordulatot is hozhatna ebben az életműben. Az egykori, monarchikus, majd jugoszláv, posztmonarchikus és posztjugoszláv vajdasági létezés „idegenség metaforái” erős tétellel jelenhetnének meg és hozhatnának új szint Tolnai Ottó univerzumába. A *Szeméremékszerek* első részének afgánjai Európa „szelídített nomádjai-ként”, kollektív és könyörtelen sztereotípiáink kivételéseiként jelenhetnének meg a kisebbségi, kisvárosi történelmi tudatot generációkon át megtapasztaló, mindennek relikviái között élő közös-

ség színe előtt. Hogy aztán kirekesztettségük, otthontalanságuk egy immár nem csak egy térségre jellemző, ennél univerzálisabb létállapotként mutathassa meg magát. Ahhoz, hogy ez sikerüljön, sokat meg is tesz Tolnai. Fel is villannak, kötelességszerűen lajstromozódnak az ehhez szükséges ikonok, köztük a Fruška Gora-i „kegyelet és büszkeség emlékművei”, az elvesztett és visszavágyott Adria monarchikus miliót idéző tárgykultúrája. Igaz az is, hogy az utolsó két kötetben van némi tónusváltás a Jelenkor Kiadó által gondozott életműkiadás korábbi darabjaihoz képest. Ám ez az ironikusságában is humanista hang, az „égető problémákat” nagy nyelvi erővel megközelítő beszédmód, ahogy Márjánovics Diána fogalmaz, sokkal inkább és sokkal érvényesebben szól a *Szeméremékszerek* első darabjában.⁶

A második részben a mitikussá tett tengeri utazások (L. Heyerdahl Kon-Tiki-je) anyaga, a balsafa válik a civilizáció bölcsőjeként megjelenő mare nostrum birtoklásának médiumává. A borítón látható Bojan Bem-kép, a *Tengerészek* figurái pedig a regény zárómondatában, valóban poétikus pillanatot varázsolnak az olvasó elé. Amikor az alakok kilépve a festmény teréből, egyben a regény textúrájába hatolva készülnek elevezni Cziprián koporsóból csónakká lett katafalkjával, a germán mitológia Artúr király temetéséről szóló részleteitől kezdve a kárpát-medencei temetkezési szokások variációiig (lásd. a nonfoglalás és kora Árpád-kori csónakos temetkezések típusait, az újkori református temetők, köztük elsősorban a szatmárcsekei csónakos fejfáit, nem is beszélve az ezt a több évszázados hagyományt mesterien szublimáló mágikus realista Mészöly-novella, a *Szárnyas lovak* hasonló képeiig) idéződhettek fel az olvasóban. És ez persze kulcsot adhat az egész szöveg értelmezési technikáihoz. Mert Tolnainak, mint mindig, minden bekezdése, minden „kigyakorolt” életképe mögött legalább ennyi felfejtésre érdemes előzmény van. A baj most csak az, hogy mindez a laza és sehova sem tartó csevegés álarcában, a kelleténél sokkal kevesebb jól komponált részlet mellett, sokszor inkább tűnik úgy, mint egy valóban cél és irány nélkül kanyargó, hullámzó szövegfolyam. Ezen az összképen pedig az sem segít, hogy valóban, olyan látszólag egyszerű, ám apróságukban is finom mondatai vannak a történetnek, mint az elbeszélő feleségének kifeszített ruhakötele.⁷ A ruhaszárító, amely felszerelése pillanatától azonnal hazaivá tesz minden idegen terepnumot, és amelynek „üzembe helyezése” minden csavargó, utazó, kószáló, kirekesztett rituális cselekvéssorainak egyike. Ám erről sajnos mostanában Tolnai Ottó regényénél egy kínai származású, ám amerikai piacra termelő alkotó, Chloé Zhao díjakkal méltán honorált filmje (*A nomádok földje*, 2020) is többet mondott.

(Jelenkor Kiadó, 2020)

Kovács Krisztina

3 DECZKI Sarolta, Szavak az örök kávéházból: Tolnai Ottó: *szeméremékszerek 2. – Az úr pantallója*. In: *Könyvterasz.hu*, 2021. 08. 19. <https://konyvterasz.hu/szavak-az-orok-kavehazbol/> (a letöltés ideje: 2021. 12. 05.).

4 FŐRKÖLI Gábor, Egy intimpista gyászunkaja: Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek 2.* In: *KULTer.hu*, 2021. július 15. <https://www.kulter.hu/2021/07/tolnai-otto-szemeremekszerek-2-kritika/> (a letöltés ideje: 2021. 12. 05.).

5 FEKETE J. József, Vélemény. Olvasólámpa: Asztali beszélgetések. Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek 2. – Az úr pantallója*. In: *MagyarSzóOnline*, 2021. szeptember 2.

https://www.magvarszo.rs/hu/4713/velemen_y olvasolampa/249516/Asztali-besz%03%A9lget%03%A9sek.htm

(a letöltés ideje: 2021. 12. 05.)

6 MÁRJÁNOVICS Diána 2019. Kócolódó ördögcerma: Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek. A két steril pohár*. In: *Műhely*, 1. 69–70, 70.

7 FŐRKÖLI, Egy intimpista gyászunkaja..., i. m.